

352

JÁVOR MÁRIA
VÉGEGYHÁZA
KÖZSÉG
TÖRTÉNETE

Irattartó
MSZ 5616

VÉGEGYHÁZA KÖZSÉGI TÖRTÉNETE.

Végegyháza /régli nevén Tótkovácsháza/, mint község 1815-ben létesült. A község területe azonban ezt megelőzőleg is megművelt, és az idők folyamán - a történelmi alakulásnak megfelelően - sűrűbben avagy ritkábban, de lakott terület volt. Az ide vonatkozó leévitári adatok és régészeti ásatások alapján a különböző mérvű település egész a XIII-XIV. századig vezethető vissza. Az 1937-ben végzett régészeti ásatás a most beépített területtől - a Szászvár mentén kisse északnyugatra - egy középméretű XV. századbeli templomot és mellette elterülő temetőt tárt fel. De az akkori háborúk, török hadjárat hatására a lakosság megváltozott, szétszóródott. Majd az ezt követő újabb település már jártabb utvonali országút mentére tömörítette a lakosságot. /Ez a magyarázata annak, hogy a község szinte hozzátapadt a községhatár Mezőnegyessel határos széléhez./ Itt létesült, innen nőtt ki fokozatosan a mai község.

Gróf Fekete nagybirtokos családnak a kincstárra szállított földterületén létesült 1815-ben mint j o b b á g y - k ö z s é g . Lukács Miklós, mint kincstári földbérlet gyakorolta a földesuri jogokat. Tót származású lakói miatt a község Tótkovácsháza nevet kapta. A község lakossága nagy részben Árva, Berég és Kólyon felvidéki megyékből és Békéscsábáról származott. 1815-1856-ig a község jellege bérelt telepítvény volt. Földesuruktól béreltek 903 hold földet a rajta épült 100-on felüli lakóházzal. A haszonbér 5 váltó forint, meg természetbeli járandóság és bizonyos személyi szolgáltatás volt. Ez azonban állandóan emelkedett, e miatt pedig a lakosság elégedetlenkedett, és másfelé szándékozott letelepedni, de azután mégis sikerült 1856-ban végleg kifizetni a földesurakat. A kincstár erre megszüntette a község bérelt telepítvényi jellegét, a lakosságot Kovácsháza községben küldte és összekeverte, ott adott részükre házhelyet és szántóföldet. Minden házhely után 21 hold földet, s míg a házukat fel nem építik, és anyagilag meg nem erősödnek, addig eredeti telepükön /Tótkovácsházán/ ideiglenesen visszahagyják őket 305 hold földdel. Így a lakosság egy része itt települt, többen azonban visszamaradtak eredeti helyükön.

A Mezőkovácsháza közsébe át nem települt visszamaradt lakosság nem tudott sorsába beenyugodni, s kérelmekkel fölkeresték az összes hatóságokat, így a különféle helytartókat, sőt több ízben I. Ferenc József királyhoz is fordultak küldöttségileg /Magyarországon jártakor Gyulán keresték fel a Nécsben is jártak nála/ panaszos kérelmekkel, míg végre elérték céljukat: 1889-ben Kincstári telepés községgé alakultak, 5 kis földtelepeken 124 család. A hosszú időre becsatolt vételárszerű u.n. örökváltásig sokáig fizette a község lakossága, a további fizetést a felszabadulás szüntette be. A községben időközben mind inkább lett tót szó, már csak az öregek beszéltek egymás közt. Így a község a nevét is megváltoztatta. 1892-ben Tótkovácsházából Végegyháza lett. Nevét a község érdekében sokat tett Vegh Aurélról kapta. /Eleinte így hívták: Vegh-Egyháza./

A község lakói az 1880-as években vásárolták a Kincstártól 500 hold szántóföldet /Szabó-féle, batházi és kutyabonti dűlők/, 1910-ben pedig a Mánadorfféle 550 holdas puszta részletet vették meg. Az első világháború után 1921-ben a Mezőhegyesi ménesbirtoktól a község határába beékeltek 65 holdnyi területet, amelyet házhelyek céljára osztottak ki. 181 család jutott egyenként 500 négyszögletes területhez, amellyel többség másfel útcával bővíthetett. /Kossuth Lajos egyik házsora és a Bessa utca./ A mezőhegyesi áll. uradalom 10 mássa buzában állapított meg házhelyenként a vételárát, mely 10 év alatt 5 %-al fizetendő. 1925-ben az O.F.B. 266 kat. hold földet osztatott ki a község határával szomszédos beregi /régii Spilka/-féle kaszaperi földből. Holdanként 900 pengő volt a váltásdíj. E földreforma alapján 166 földnélküli napszámos 42 árpe birtokos és 28 hadirekkeszt és hadiözvegy jutott átlag egy-egy hold földhöz. - Akkori szociális juttatásnak volt tekinthető az 1900-as évek elején épült a vármegye által vásárolt területen 29 gazdasági munkásház és a későbbi: az 1921-es építések alkalmával juttatott Faksz segítség a család részére. /1500 pengő anyagnyelével épült fel a ház, a hitelkamatlapon 4 %-os kamattal, 20 év alatt volt visszafizetendő/. Így az 1930-as népszámlálás alkalmával Végegyháza képe a következő volt: A község területtelme 1500 kat. hold földterület, ebben benne van a beépített község

utókkal és 500 beltelkes lakóházzal. A lakosság száma ezidő szerint 1840 lélek. A föld megoszlása a következő volt: A község tulajdona volt 40 kat. hold szántó és 30 kat. hold közlegelő. A lakosság vagyoneelosztása pedig a következő volt:

<u>Földnélküli:</u>	270	50 holdon földi birt. nem volt.
1-5 holdig	151 tulajdonos	A község lakóinak foglalkozása földművelés, de a legtöbbje csak földművelő napszámos.
5-10 "	45 "	
10-20 "	25 "	
20-30 "	6 "	
30-40 "	1 "	
40-50 "	1 "	

A község összetételében 1944-ig jelentékenyebb változás nem volt, kivéve a község területi és határrendezési kapcsán Végegyházához 1933-ban csatolt 450 k. hold földterület a rajta fekvő 24 tanyával. Ezzel a 10 és 10 holdon földiek száma kissé megnőtt, sőt 2 nagybirtok is lett: a vikéz Bene Gyula és a Herzog által bérelt Návay örökös birtoka. Így a földterület közel 2000 kh lett, s a lakosság lélekszáma pedig: az eltelt 14 év alatt 13 ház épült. A megélhetési gond nőtt, a községben nem volt elegendő munkalehetőség. Nyári munkára határozott vagy féléves időtartamra szerződtek a messze fekvő /Tolna, Fehér megye, stb. sőt Németországba/ uradalmaikba. Sokszor a családból több taggal, mert a serdültebbek már dolgoztak, a kicsinyeket pedig nem volt kire hagyni.

MEZŐGAZDASÁG.

Községünkben a felszabadulás 1944. október 6-án katonai átvonulások folytatásaként kb. 48 óra alatt zajlott le. Légsívalai riadók és tüzérségi lövegek rövid kihasználása után községünkben orosz katonák vették át az irányítást és a lakosság támogatását. A legnagyobb háborús kárt szenvedett a templom és az azt környékező épületek. Számszerint 16 ház sérült meg súlyosan és több ház tetőzete rongálódott meg. Polgári lakosok közül egy halálos áldozat volt: Karpiák János, aki a támadás idején óvatosság hiánya miatt szabadban tartózkodott. Az itt harcoló magyar katonák közül 5 halt hősi halált, míg a felszabadító orosz

hadserg tagjai közül két katona holttestét találták meg, - akik községünk temetőjében nyugvznak. Sírjaikat gondozzák, és emlékeiket évről-évre felújítják és példaképpen állítják a lakosság és az ifjúság elé. A felszabadító hadsereg irányítása és vezetése mellett 1944 okt. 6-1 a felszabadulás után, már okt. 8-án összedült a 3 tagú komité /Kassa Mihály, Sarus János és Faragó János/ a régi előljáróság bevonásával a vörshadsereg utasításai alapján megbeszélték a legsürgösebb tennivalókat. Így azonnal intézkedtek és a még kinn lévő terevények betakarítása és az elhagyott földek megmunkálásával kapcsolatos teendőkről. Kötelezővé tették, hogy minden itthon lévő személy egy-egy kh buzát vessen. A munka nehezen ment, mert az egész községben 68 db. ló maradt, de ezeknek egy része csikó, a többi kicselezett, vagy sérült katona ló volt. A vörshadsereg vezetésével megindították a katonai fogatos földmunkálást. A szükség és az igénylésnek megfelelően naponta 20-30 fogat állt a föld beunkálására. Mindezek mellett a község lakossága megkezdte a községünkben eddig nem alkalmazott behenk járműsítést, hogy ki-ki a saját területét minél gyorsabban megmunkálhassa. A község rendelkezésére állt egy állami traktor is, de ennek az üzemanyaggal való ellátása a legnagyobb nehézségekbe ütközött. Volt idő, amikor a község vezetősége 40-60 km-ről rendszertelen közlekedés mellett egy kg-os tételekben hálalva hozta be a legminimálisabb mennyiséget. Tavasszal illetőleg 1944. telén megindította a haszonbér igényt. A mezőhegyesi áll. gazdaságtól 1500 kh-t vett bérbe s az igénylés alapján a fenti mennyiséget kiosztották a lakosság között. Különös tekintettel a vörshadsereg utasítására az ugarkelő vetéseket mind meghagyták, hogy ezzel a kenyérgabonát biztosítsák és a vetőmagot megtakarítsák. 1945 április 1-én az 1600/1945 M.E. rendlet értelmében a földigénylő bizottság 20 taggal megkezdte munkáját. A legnagyobb körültekintéssel írták össze az igénylőket s az ehhez szükséges földterület nagyságát. Eljártak a hivatalos fórumoknál, hogy a szomszéd mezőhegyesi területről térjenék a szükséges terület átcsatolása. A terület nagysága 3026 kh volt. A szétosztás elve a következő volt: Elsősorban juttatásba részesültek a vörshadsereg kötelékében harcoló magyar katonák és azok hozzátartozói. Ezeken kívül: 3 kh földet kapott minden házaspár, illetőleg álló családfenntartó. Az előbbiekhöz 3 gyermekenként 1-1 kh hold 3

gyersekén felüli családok még 1-1 kh juttatásban részesültek. A legmagasabb juttatás 8 kh volt. Elsősorban a földművelők részesültek a juttatásban, azután a kevés földterülettel rendelkezőket egészítették ki a fentiek alapján. A nincstelének körül 386 család, a földtel rendelkezők körül pedig 114 család részesült összesen 3026 kh. juttatásban.

A földbirtok-politikával kapcsolatos házhely-juttatás a következő volt: a belterületen a községek az állomás felüli oldalát továbbképezve 260 házhelyet osztottak ki a Kfb. 450-500 m²-ig terjedő nagyságban. A községhez csatolt mezőhegyesi áll. gazdaság 88 sz. majorjának földterületéből a volt majori lakók kívánsága szerint az igényelt házhelyeket is éppen úgy, mint az igényelt földterületeket az általuk kívánt területe - a volt major környékén kapták meg. Itt 70 házhely került kiosztásra. A megkezdett építéssel pedig új lakótelep létesült, amely azután Végegyháza-Árpádtelap nevet kapta. Bazel Végegyháza község kataszteri területe 5026 kh lett, amelyben azonban benn van az egész beépített lakóterület, az utcák és utakkal együtt. Ebből a község szántóterülete: 4526 kh.

Az első termelősövetkezet 1949. októberében alakult 228 kh földdel. 17 taggal. "Szabadsg" tisz. néven III. típusú szövetkezetként kezdve meg munkáját. Kerekes András elnökléte alatt. A tisz. a kezdeti nehézségeket leküldve, az 1952. évi szályon is átszűkített, úgy hogy a megadható terület, mindpedig a tagság száma évről-évre nőtt. Jelenleg a tisz. 662 kh földjén 88 család, 126 tagjával dolgozik. Az évi szálykor kimutatott vagyonuk összes értéke: 2.000.053 Ft. Jó munkájukat elismerve az 1953-ban elnyert Kongresszusi-szályzó és több tag különféle kormány-kitüntetése, így Fehér Illés: Munka Vöröszályzó Érdem, Kerekes András és Törköly János a Munka Érdem. Bálint Mihály és Maláth Éva: Szoc. Munka érdemérem, Kardos György és ifj. Gáján Mihály munk. Érdem. Kiváló termelősövetkezeti tagjelvényt kaptak: Lévai Mátyas, Füstös Mihály, id. Hankó Pál, ifj. Hankó Pál, Haldsi András, Ferenczi János, Bognár János és Madvagy János.

1953. óta működik az "Új Élet" tisz. Alakulásuk óta a földterületek és a tagságuk száma csökkent. A jelenlegi 13-as taglétszám a 147 kh föld

megmunkálását biztosítja.

A község földterületének megoszlása a fentiek szerint a következő:
Eszes terület: 5026 kh, ebből tsz.: 809 kh, egyéni 3872 áll.tart.; 343

A lakóházak száma 927.

A lakosság létszáma: 3789.
/es 1950. évi népszáml.alapján./

A szántóterület megművelési csoportja a következő: Kenéyrgabona 41 %,
Bakaraány növény 47 %, ipari növény 12 %.

A termesztett növények 1954 évi termésátlagának kimutatása

	Egyéni átlag:	Tsz. átlag:	Községi átlag:
Buza	5,86 q	9,40 q	8 q
Északi Arpa	7.- q	15.- q	11,82 q
Északi " "	7.- q	8.- q	11,75 q
Északi	8.- q	17.- q	7,75 q
Északi	11.- q	20.- q	15.- q
Cukorrépa	146 q.	300.- q	160.- q
Lucerna	35 q	60,4 q	45.- q

A termésátlag a szakaszi talajművelés, az időben végzett gondos növényápolással, munka és hivatásszeretettel állandóan növelhető. Az egyik tsz. elnök kijelentése szerint: nem nagyugrás számára, hogy tsz.-ük termésátlaga jobb az egyéniéknél, szeretné, hogy a község kollektívájának célkitűzése és majd tervek megvalósítása az lenne, hogy az ő tsz.-ük elérje a község legjobb egyéni gazdáinak átlagát, viszont a többi egyének pedig érjék el az ő tsz.-ük termésátlagát.

A helyi talaj és mezőhegyesi cukorgyár közelségének szempontjából a község számára legjövődelmesebb ipari növény a cukorrépa termelése.

ÁLLATTARTÁS.

A 1944-es állatállomány nemcsak mennyiségileg volt kicsi, de a szerkezetben és ló emellett selejt is volt. A hirtelen és szokatlanul alkalmazott járműzés kihatással volt a tehenek szaporulatára, nőstény lésére is. Több elpusztult, elvetélt. A vasútforgalommal megindult a csereforgalom is. Az ország nyugati megyéiből vásároltak természetért egy-egy ép szarvas lovat, vagy más növendék állatot. Az 1951-es állatállomány a

a következő: sertés 2157 db, ebből tenyészkocát 156, szarvasmarha: 509 db, ebből tehén: 295 db, ló 296 db, ebből 2 éven aluli: 85 db, juh: 13 db, kecske és szamár: 10. 39 ház lakójának sem gazdasága, sem állata nem volt, viszont 114 olyan földtulajdonos volt, akik nem tartottak állatot. Az 1952 asszalyos év, a szépen fejlődő állatállományt erősen visszavetette. A jelenlegi állomány egy-két adat elterésével ugyanaz, mint az 195.-es. Egy állatra 4,5 kh. föld jut. Igaz az istálló trágya sincs kellőleg biztosítva. A műtrágyát pedig csak a szerződött növények termesztésével kapcsolatban alkalmazzák rendszeresen, dolgozó parasztjaink. A terméshezam növelése és állampolgári kötelességeik teljesítése terén tartós eredményeikért kitüntetést nyertek többek között: Bada János /tanya/, Balda András /Béke ut./ Székely Pál, Vanyó Béla dolgozó parasztok.

IPAR

A községnek sajátos ipara nem volt, jelenleg sincs. A lakosság szükségleti ellátását néhány javító és előállító kisiapros szolgál. Egy KPSZ-működik, asztalos részleg 3 taggal. A helyi földművelésszervezet kezelésében dolgozik a hentes és a tejüzem. A község 24 iparendelőt adott, ki ebből: asztalos: 1, kőműves 3, géplakatos 3, kovács 3, villanyszerelő 2, ács 1, bogár 1, hentes 1, fűrész 3, cipész 3, trafik 1, gyümölcsáros 1, szikvizüzem 1. A község többrétül szükségletének és igényének kielégítését nem tudják biztosítani. A szőkegyesi cukorgyár évente átlag 200-220 szakmunkát foglalkoztat, ezek kb. 75 %-a csak a gyár üzemeltetése alatt, a többi pedig egész évben a gyárban dolgozik. Ipari tanulónak száma jelenleg 21. Munkanélküliségi kérdés általában eddig sem volt, s jelenleg sincs.

KERESKEDELEM

Az árrellátás, a boltok elhelyezése régente szétszortabb az egyes községek lakóinak szempontjából kényelmesebb volt. A napi szükséglet szükség beszerzése biztosítva volt. A ritkább áruk beszerzését országos vásárokon, a szomszéd községek piacain, vagy a legközelebbi városokban intézte le a lakosság. 1952-ig egy földművelésszervezeti bol-

volt. Állandó volt a zsúfoltság, u.n. az egy italbolt esete is. Később a helyzet némiképp javult. Jelenleg belterületen 2 fiókbold és egy italbolt létesült. Árpádtelenen pedig 1 fiókbold és egy italbolt. A szakosított áruk beszerzése most is csak a környéken intézhető el. A vendéglátó és szórakozó hely nincs.

KULTÚRA.

Felnőttek iskolázottsági átlaga 50 %-nak négy eleai, a többinek ennél kevesebb. A szinte tiszta földműves lakosság előtt a saját róljáról való továbbtanulás ezelőtt nem jelentett kérdést, az szerinte a paraszti rétegbe való beleszületéssel szinte nem férhetett össze. A történelmi különös/ rendkívüli eset volt az 1920-as években egyik ilyen továbbtanulás. Paraszt szülők gyermekeként Jávor Mária volt az első, aki városba ment tanulni, hogy diplomát szerezzen. 1944-ig a község történetében még ezenkívül 6 hasonló származású egyén szerzett különös képesítést. Ezelőtt azonban a mai iskolarendszerünk mellett vált lehetőséggé, hogy 1944 óta 36 parasztszármazású tanuló szerez, vagy már szerzett magasabb iskolai képesítést. Községünk általános iskolájának az felső tagozati osztályaiban évről-évre több tanuló jár. Az 1944-45-ös évi VII. osztály tanulóinak száma 61-ről 1953-54-re 153-ra emelkedett. A mai felszerelésünk évről évre kiegészül, korszerűsödik. A meglévő példák azonban már kevés. Van a belterületen 6 tanteremünk, 1 Árpádtelenen; a belterületen 2 tanteremes napköziotthonos óvodánk, 1 pedig Árpádtelenen. Csak az Árpádteleni I.IV. osztályban van osztatlan tanítói Árpádtelen felősi tagozata növendékei 1950-51 óta a belterületre járnak egy osztott osztályu oktatásban részesüljenek. Az iskola igazgatói 1934 óta: Ferényi András 1934-1941-ig, 1941-1944-ig Hargittai László, 1944-1947-ig Szilvássy Margit, 1947-1950-ig Szegfű Iare, 1950 Hargittai László. A nevelőtestület jelenlegi létszáma 14, ebből 3 óvónő. Az isk. tanulóinak létszáma 319. 1954-ben a Dolgozók iskoláján 14 érettség szerzte meg a VIII. oszt. bizonyítványt. Jelenleg 42 óras tanítói, mon 62 felnőtt bővítési mezőgazdasági ismereteit. A Szabad Földi téli és egyéb népművelési rendezvények a kezdeti beindítástól rendszeresen működnek. Kezdetétől fogva lelkes ügyvezetője: Baka L.Károly volt. A község írni-olvasni nem tudói csak a helyi cigányok.

Árpádtelepen van kulturház, ahol a mozi előadás is rendszeresített. A belterületen 90-100 férőhelyes keskenyfilmes mozi van. A községi könyvtárban 663 db. könyv. Rádió előfizetők száma 192.

SZERVEZETTSÉG.

A párt helyi szervezete 1944. nov. 9-én alakult 20 taggal. Alapító tagok: Faragó János párttitkár, jelenleg tiszteletbeli, Kasza Mihály szervező és Kfb. elnök, jelenleg: községi tanácselnök, időközben a megyénél mint mezőgazdasági igazgatósági tag, állattenyésztő főosztályvezetője működött: Augusz Mihály, későbbi községi bíró, Mráz János, községi képviselő test. tag, jelenleg tanácselnök helyettes, Garus János pártvezetőségi tag, jelenleg: megyei begyűjtési osztályvezető, Zöld Lajos később községi pártárnyos, Frnakó Pál, Kfb. felelős, jelenleg egyéni gazda. Szedlaccsek Pál, törv. bíró, jelenleg: egyéni gazd. Szecseni Sándor gazd. vezető, Kasza János tag, földművelésügyi bizt. vezető, Faragó János tag, P. Faragó János a község első tanácselnöke, id. Faragó Mihály, földmunk. szak. elnöke, Madai Gyula tag, Király István tag, jelenleg párttitkár, Vanyó Mátyás tag, Bata Imre tag. A párt helyi szervezete 1948-ig 700 taggal, 1948-tól 370 jelenleg 90 taggal működik.

A falu vezetői 1944. októbertől Saják Antal bíró, /a jegyző változó párttitkár: Faragó János, Bíró 1945-48-ig Augusz Mihály, jegyző: Szecseni Sándor, id. Szecseni Zoltán; 1948-49-ig Nicota Mihály a bíró, Szecseni Engelhardt János, az első tanácselnök: P. Faragó János, majd Kere József, jelenleg pedig Kasza Mihály, tanácselnök: Lantos István 1944-után a további párttitkárok: Garus János, Mracskó Sándor, Szecseni József, Fülöp János, Zöld Lajosné, Bajusz László, mint csucstípus párttitkár: Czuth András, jelenlegi pedig Király István. Az 1955-ös választás eredmények megoszlása: kommunista párt: 78 %, kisgazda párt: 18 %, szoc. dem. 20 %, az 1947-es választás pedig: kommunista párt 52 %, a többi megoszlott.

NYÍR LÉTSZÁMTERVEZÉS 1944. óta:

Utca bekötés követően, a Kossuth Lajos utcától az állomásig,

is a Dissa utca egy részén. 1946-ban villany bevezetés társadalmi
szem 3200 m./ 1947-ben 7070 m, 1954-ben kocsikat keresztelődés gyalog-
járatiak megjavítása /70 cm széles 1200 m hosszú/ Rákóczi tusa, Árpád-
telep utak salakozása /2250 m./ 3 db northon kut létesítése. Hangos
szó.

Orvosi rendelő és orvosi lakás létesítése. A község első orvosa:
Dr. Fehér Alajos 1951-től.

- . . . -